

УДК: 159. 422. 76. 376. 33

В.М. Шевченко
shevchenko_volodumur@ukr.net

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ОСВІТИ ДЛЯ ДІТЕЙ ІЗ СЕНСОРНИМИ ПОРУШЕННЯМИ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ

Відомості про автора: Шевченко Володимир, докторант Інституту спеціальної педагогіки НАПН України, Київ, Україна. Коло наукових інтересів: історія сурдопедагогіки, раннє втручання, реабілітація дітей із кохлеарними імплантами. Email: shevchenko_volodumur@ukr.net

Contact: Volodymyr Shevchenko, doctoral student, Institute of special pedagogic National academy of pedagogical sciences. Research interests: history ASL pedagogy, early intervention and rehabilitation of children with cochlear implants. Email: shevchenko_volodumur@ukr.net

Шевченко В.М. Становлення та розвиток освіти для дітей із сенсорними порушеннями в Україні та Польщі. У статті автор аналізує становлення та розвиток системи освіти для дітей із сенсорними порушеннями. Автор дає стислу порівняльну характеристику розвитку системи освіти для дітей з порушеннями слуху та зору в Україні та Польщі. У статті автор звертає увагу на те, що сурдопедагогіка в двох країнах зародилася на початку ХІХ століття, а тифлопедагогіка – у другій половині ХІХ століття. Обидві системи пройшли тривалий шлях свого розвитку: від опіки таких дітей до розуміння щодо їх навчання та виховання, від диференціації до інтеграції та включення їх у загальноосвітнє середовище, тобто інклюзії. Автор зазначає, що у ХІХ – на початку ХХ століття спеціальні заклади для дітей з порушеннями слуху та зору не входили до державної системи освіти і їх кількість була незначною. У другій половині ХХ століття почалася стрімка розбудова спеціальної освіти. У кінці ХХ – на початку ХХІ століття в Україні та Польщі розпочалася суттєва модернізація системи освіти для дітей із сенсорними порушеннями.

Ключові слова: діти із сенсорними порушеннями, діти з порушеннями слуху, діти з порушеннями зору, сурдопедагогіка, тифлопедагогіка, реформування системи освіти.

Шевченко В.М. Становление и развитие образования для детей с сенсорными нарушениями в Украине и Польше. В статье автор анализирует становление и развитие системы образования для детей с сенсорными нарушениями. Автор дает краткую сравнительную

характеристику развития системы образования для детей с нарушениями слуха и зрения в Украине и Польше. В статье автор обращает внимание на то, что сурдопедагогика в двух странах зародилась в начале XIX века, а тифлопедагогика – во второй половине XIX века. Обе системы прошли длительный путь своего развития: от опеки таких детей к пониманию их обучения и воспитания, от дифференциации к интеграции и включения их в общеобразовательное среду, т.е. инклюзии. Автор отмечает, что в XIX – начале XX века специальные учреждения для детей с нарушениями слуха и зрения не входили в государственную систему образования и их количество было незначительным. Во второй половине XX века началась стремительная развитие специального образования. В конце XX – начале XXI века в Украине и Польше началась существенная модернизация системы образования для детей с сенсорными нарушениями.

Ключевые слова: дети с сенсорными нарушениями, дети с нарушениями слуха, дети с нарушениями зрения, сурдопедагогика, тифлопедагогика, реформирования системы образования.

Shevchenko V.M. Formation and development of education for children with sensory disorders in Ukraine and Poland. In the article the author analyzes the formation and development of the education system for children with sensory impairments. The author gives a concise comparative description of the development of the education system for children with hearing impairment and vision in Ukraine and Poland. In the article, the author draws attention to the fact that surdo pedagogy in two countries originated at the beginning of the nineteenth century, and typhlopedagogy - in the second half of the nineteenth century. Both systems have gone a long way in their development: from the care of such children to an understanding of their training and education, from differentiation to integration and inclusion in the general environment, that is, inclusiveness. The author notes that in the nineteenth and early twentieth centuries, special educational institutions for hearing impaired and sighted children were not included in the state education system. Only in the beginning of the 20th century the situation began to change gradually. Until the Second World War, the number of special educational institutions for hearing impaired and sighted children was insignificant. They could not cover all school-age children. In the second half of the twentieth century, the rapid development of special education began. She covered the training of all children with hearing and vision impairment.

At the end of the twentieth - early XXI century, significant modernization of the education system for children with special needs began in Ukraine and Poland. It aims to democratize and improve its quality. This causes the need for innovative development of all its parts. At the present stage, the process of integration / inclusion of people with hearing impairments and eyesight into the educational space takes place in order to ensure their maximum development and socialization.

Keywords: children with sensory impairments, children with hearing impairment, children with visual impairment, surdo pedagogy, tiflopedagogika, reforming the education system.

Постановка проблеми. Нині людство перебуває у процесі переходу до нової епохи свого буття – постіндустріальної. Це зумовлює докорінні зміни в політиці, економіці, культурі, освіті, праці та інших сферах життя кожної людини. Позаяк у системі освіти України та Польщі, як і в усьому світі, дедалі більша увага зосереджується на перегляді і зміні цілей, змісту, форм і методів, засобів і загалом усієї організації освітньої системи відповідно до вимог нового часу [4, с. 2].

У дослідженнях сучасних учених-дефектологів відзначається тривожна тенденція до зростання чисельності дітей із відхиленнями фізичного та психічного здоров'я, що зумовлюються біологічними, екологічними, соціально-психологічними й іншими чинниками. Тому сьогодні винятково актуальним є забезпечення повноцінного, різнобічного розвитку кожної особистості, зокрема дітей з особливими потребами, що є критерієм розвиненого демократичного суспільства. Саме на це спрямована діяльність спеціальних навчально-виховних закладів, що мають на меті виховання, лікування та корекцію стану дітей із порушеннями психофізичного розвитку [2, с. 364].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історико-педагогічні аспекти розвитку освіти для дітей із сенсорними порушеннями давно привертають увагу українських та польських учених-дефектологів і педагогів. Вони вивчали становлення і розвиток освіти дітей з порушеннями слуху та зору. Водночас аналізувалась історія формування наукових поглядів на певні порушення розвитку й засоби їх корекції в спеціальних закладах освіти.

В Україні історичні аспекти сурдопедагогіки та її становлення досліджували Т. Єжова, В. Засенко, С. Литовченко, О. Таранченко, М. Ярмаченко та ін., тифлопедагогіки – О. Кравченко, Т. Моїсеєва, Є. Синьова, О. Устименко, С. Федоренко та ін. Розвиток польської сурдопедагогіки досліджували U. Eckert, E. Nurowski, H. Okopiński, D. Podgórska-Jachnik, B. Trębicka-Postrzygacz, B. Szczepankowsky та ін.; тифлопедагогіки – E. Bendych, M. Janik, W. Gasik, E. Grodecka, J. Kuczyńska-Kwapisz та ін.

Мета статті. Здійснити історико-педагогічний аналіз розвитку системи освіти для дітей із сенсорними порушеннями в Україні та Польщі.

В статті буде використана як сучасна термінологія, так і періоду, про який йде мова у запропонованому матеріалі.

Виклад основного матеріалу. Поступ української та польської систем освіти осіб з порушеннями слуху в усі історичні періоди був і є безпосередньо пов'язаний із соціально-економічними устроями країни,

ціннісними орієнтаціями держав та їх громадян (суспільства), політикою держав щодо осіб цієї категорії, законодавством у галузі освіти загалом та спеціальної зокрема, рівнем розвитку науки. Тож ми розглядатимемо поступ освіти осіб з порушеннями слуху та зору в контексті змін, зумовлених суспільно-політичними, соціально-економічними та соціально-культурними детермінантами.

Українській сурдопедагогіці вже понад 200 років. Передумови формування вітчизняної системи спеціальної освіти для дітей з порушеннями слуху складаються ще на початку XIX ст. Від початку цього періоду в Україні спостерігаються три окремі напрями допомоги дітям з порушеннями в розвитку: християнсько-благодійний, лікарсько-педагогічний та педагогічний [3, с. 236]. До 1917 р. на території України діяло 16 навчальних закладів. Першим спеціальним навчальним закладом для дітей з порушеннями слуху на території сучасної України був Романівський інститут для глухонімих на Житомирщині, заснований 1805 року поляком графом Юзефом-Августом Ілінським. В цей період виокремилась частина практиків з прогресивними поглядами та практичними напрацюваннями. На початку XX ст. почала формуватися система дошкільного виховання дітей з порушеннями слуху [8, с. 12-14].

Розвиток української сурдопедагогіки можна умовно поділити на 4 періоди.

Початком I періоду можна вважати XIX століття. В цей час школи для глухих були територіально розпорошеними та потерпали від нестачі педагогічних кадрів, хоча окремі з них мали цікаві практичні напрацювання. Українські сурдопедагоги А. Бахметьєв, Г. Гурцов, брати Варди, М. Лаговський, А. Мальцев, Ф. Мовчановський, Н. Патканова, О. Прозоров, М. Яворський та ін. обстоювали прогресивні погляди щодо можливостей успішного навчання дітей з порушеннями слуху. Заклади не належали до державної системи навчання.

Початком II періоду можна вважати 1917 р., оскільки він був тією межею, до якої в Україні існувала мережа закладів для дітей з порушеннями слуху. Після революційних подій система була повністю зруйнована й навчання цих дітей довелося розпочинати спочатку. В цей період розгортання мережі закладів просувалося вкрай повільно. На заваді цьому стала також Друга світова війна. У перші повоєнні роки значні соціально-економічні труднощі істотно гальмували розгортання мережі шкіл для дітей цієї категорії [4, с. 3].

Упродовж III періоду, починаючи з 1950 р., вийшла низка організаційних і законодавчих документів, що регулювали порядок виявлення та діагностування дітей з порушеннями слуху. У ці роки в УРСР загальне обов'язкове навчання глухих дітей вважалося фактично завершеним, діяло понад 60 закладів, тож на часі була реалізація диференційованого навчання.

Тому головна увага зосереджувалася на дітях зі зниженим слухом та організації для них спеціальних шкіл-інтернатів. До 1967 р. їх було вже 11 з контингентом понад 1500 учнів.

IV період доцільно датувати 1991 роком. Зі здобуттям Україною незалежності розпочався новий етап розбудови вітчизняної освіти і, зокрема, спеціальної. На початок цього періоду існувало багато невирішених питань, які поступово врегульовувалися низкою нормативно-правових документів: законів, концепцій, стандартів... В цей час піддалися перегляду глобальні питання: теоретико-методологічні засади спеціальної педагогіки та психології, психолого-педагогічні умови удосконалення змісту освіти в умовах диференційованого підходу, оптимізація та індивідуалізація навчання осіб з порушеннями слуху [4, с. 4].

На сьогодні в Україні працює розгалужена диференційована система спеціальних навчально-виховних закладів для осіб із порушеннями слуху. До 2014 року це 58 шкіл (32 школи для глухих та 26 шкіл для слабочуючих дітей), в яких навчалася близько 8 тис. учнів та 20 дошкільних закладів. На сьогодні у зв'язку із подіями на сході країни та окупацією Криму мережа закладів дещо скоротилась. Також через впровадження інклюзивної форми навчання частина дітей з порушеннями слуху починають інтегруватись у загальноосвітні дошкільні та шкільні заклади.

На сучасному етапі розвитку українська сурдопедагогіка продовжує віднаходити нові шляхи і засоби удосконалення освіти дітей з порушеннями слуху; запроваджувати новітні технології, враховуючи сучасні досягнення освіти, науки, техніки та медицини; слухопротезувати дітей за допомогою найсучасніших слухових апаратів та кохлеарних імплантів, розробляти науково-методичне забезпечення. Тому можна говорити про завершальну стадію етапу реформування освіти для дітей з порушеннями слуху і перехід до етапу її розбудови на нових засадах.

Початок польської сурдопедагогіки датується 1817 р., коли у Варшаві був заснований Інститут для глухонімих та сліпих, засновником якого був священик Якуб Фальковський. Варто зазначити, що спроби створення подібних шкіл на польських землях були зроблені і раніше, хоча їх наслідки для польської сурдопедагогіки не були успішними [12, с. 10].

Згодом на польських землях були створені інші школи: у 1830 році – Інститут для глухонімих у Львові, 1832 року – Королівський інститут глухих у Познані, 1836 – Спеціальний заклад для глухих у Раціборзі. Ці заклади використовували різні методи навчання [10, с. 11].

У другій половині ХХ століття шкільна мережа для дітей з порушенням слуху була значно розширена. 1948 року у Вроцлаві відкрилася школа для глухих дітей на чолі із М. Кемпою, колишнім директором Львівської школи для глухонімих. Пізніше відновилися заняття в школах для глухих у Познані та Варшаві [9, с. 39].

Завдяки розвитку медицини та техніки в середині 50-х років в Польщі відбулася диференціація дітей на глухих та слабочуючих.

Перший навчальний заклад для слабочуючих дітей був відкритий 1957 року в Тжебези Щецинській (Trzebieży Szczecińskiej). З 1 вересня 1961 р. він був переведений до Щецина, що дозволило налагодити тісну співпрацю з клінікою отоларингології та лікарями різних спеціальностей. 1957 року у Варшаві, як філія Інституту глухонімих та сліпих, була відкрита школа для слабочуючих дітей. У 1972-1973 році вона була реорганізована в окремий навчальний заклад. Ще одна школа для слабочуючих дітей була відкрита в Лодзі у 1963 році. Це були заклади інтернатного типу, адже у них навчалися діти з усієї країни [9, с. 40].

В цей період найвідоміший фахівець у галузі спеціальної педагогіки Польщі Марія Гжегожевська також доклала зусиль до розвитку системи освіти для осіб з порушеннями слуху.

На початку 1950-х років в жодній школі не було дітей зі слуховими апаратами. Наприкінці 60-х років Польща закупила необхідну кількість слухових апаратів та найсучаснішого аудіологічного обладнання в Німеччині. Відповідно, всі діти були діагностовані. Результати цих досліджень надавалися керівництву школи та класним вчителям і часто обговорювалися на засіданнях педагогічних рад.

Після Другої світової війни всі польські заклади для дітей з порушеннями слуху тісно співпрацювали з отоларингологічними клініками, виробниками сурдотехніки, науковцями в галузі спеціальної освіти та психології. Це дозволило сприймати людей з порушеннями слуху не лише через призму медичних та педагогічних наук, а в міждисциплінарному контексті та виробити необхідні підходи [9, с. 42].

В цей час методи навчання також змінилися. Вони базувалися на більш досконалих технічних засобах, практичних та теоретичних знаннях у галузі науки, педагогіки та медицини. Велика увага приділялася поліпшенню та використанню залишкового слуху. Віталися контакти з чуючими однолітками, які допомагали мовній комунікації [9, с. 43].

В останній чверті ХХ століття прогрес медицини, техніки та реабілітації сприяв появі Програми скринінгу всіх новонароджених, що дало можливість раннього виявлення порушень та надання спеціалізованої допомоги з часу виявлення, а також вчасного слухопротезування за допомогою слухових апаратів та кохлеарних імплантів.

З кінця 80-х років минулого століття Польща розпочала підготовку до реформування системи освіти. 1991 року був прийнятий новий Закон про освіту, який суттєво вплинув і на освіту дітей з порушеннями слуху. 1997 року був прийнятий Закон про права інвалідів. Відповідно до нього, особи з порушеннями слуху, незалежно від ступеня втрати слуху та засобів слухопротезування, класифікуються як інваліди. Також відповідно до

реформи, з 1 вересня 1999 року діти з порушенням слуху можуть навчатися у різних навчальних закладах [10, с. 12-13].

З 2017 року в Польщі відбувається чергове реформування системи освіти, в т.ч. і спеціальної. Воно пов'язане із ґрунтовним аналізом розвитку освіти за останні 20 років та переглядом його результатів.

Особи з глибокими порушеннями зору у світовій історії завжди були об'єктом особливої уваги. Їм не лише приписували надлюдські здібності, але й завжди їх розглядали як об'єкт соціальної підтримки. Вони були позбавлені можливості приносити користь суспільству та залишались приреченими на постійну опіку з боку рідних, громади, благодійників, держави. Тривалий час єдиною формою соціальної опіки сліпих були притулки [6, с. 274].

Починаючи з середини і до кінця ХІХ ст. в Україні формувалася й обґрунтовувалася громадська думка про можливість та необхідність навчання й виховання сліпих дітей. Практична діяльність у наданні спеціальної педагогічної допомоги цим дітям здійснювалася представниками прогресивної спільноти – лікарями, педагогами, релігійними діячами тощо – і характеризувалася домінуванням філантропічної спрямованості [7, с. 402].

Безпосередньо навчання дітей з порушеннями зору було започатковане на території України на межі ХІХ–ХХ ст., що сприяло становленню тифлопедагогіки [5, с. 39]. Можна виділити такі періоди генезису теорії та практики навчання й виховання осіб з порушеннями зору в Україні: І період (середина ХІХ століття – 1942 рік) – становлення та розвиток вітчизняної системи спеціальної освіти дітей з порушеннями зору; ІІ період (1943–1990 роки) – інтенсивна розробка тифлопедагогічної теорії та подальший розвиток на цій основі практики; ІІІ період (1991 рік – і дотепер) – реформування національної системи освіти дітей з порушеннями зору, модернізація змісту їх навчання, поглиблення наукових досліджень в галузі тифлопедагогіки й тифлопсихології з урахуванням сучасних світових тенденцій розвитку [7, с. 401-402].

Історичний аналіз становлення та розвитку вітчизняної системи освіти людей з порушеннями зору показав, що цей процес відбувався нерівномірно. Становлення практики навчання на теренах України розпочалося в 1851 році з виникнення першої школи для сліпих (м. Львів), а протягом 1882-1898 років в Україні починає функціонувати ще шість училищ для сліпих дітей [6, с. 279]. Здебільшого це були школи, які підпорядковувалися Маріїнському опікунству для сліпих в Петербурзі. Програми училищ являли собою розширений курс народної початкової школи, з додаванням ремісничого відділення. Навчання тривало переважно вісім-десять років [1, с. 347]. Крім того, діти навчалися доступним ремеслам, опановували спів, гру на музичних інструментах, настройку фортепіано, що могло стати для них надійним заробітком [5, с. 39-40].

Гострою проблемою у справі навчання осіб з порушеннями зору у XIX – на початку XX ст. було навчально-методичне забезпечення. Досвіду спеціальної освіти для сліпих в Росії на той час ще не було [6, с. 279]. Тому розробкою теорії та методики навчання активно займалися вітчизняні тифлопедагоги-практики. Як правило, це були вчителі шкіл для сліпих, які пройшли спеціальні курси за кордоном. Значний внесок у розбудову тифлопедагогічної теорії та практики зробили перші директори та інспектори вітчизняних училищ для сліпих: О. Андріяшев, В. Гандер, В. Зайончевський, Г. Кузнєцов, К. Лейко, М. Маковський, А. Мощенко, К. Пухтинський та ін. [7, с. 405].

З 1918 року всі училища для сліпих перейшли до державної структури освіти й право на освіту таких осіб було визнано законодавчо. З 1925 року спеціальні заклади для сліпих в Україні розпочали навчання за програмою звичайної загальноосвітньої школи. Було скасовано релігійне виховання та відбувалася певна ідеологізація виховного та навчального процесів. Недоліком можна вважати те, що акцент у навчальному процесі робився на ремісничій спеціалізації.

Протягом 1943–1950-х років відбувалися процеси деформації та реконструкції практики навчання осіб з порушеннями зору, пов'язані з повоєнним відновленням мережі шкіл для сліпих дітей та залученням до спеціальної освіти усіх осіб з порушеннями зору.

У 1960–1980 роках почалася диференціація мережі шкіл для дітей з порушеннями зору на школи для сліпих та слабозорих. Були удосконалені методики навчання. На цьому етапі почала формуватися система дошкільного виховання дітей з порушеннями зору.

Починаючи з 1991 року система навчання осіб з порушеннями зору в Україні увійшла в період реформування змісту навчання й радикальних змін навчально-виховного та корекційного процесу як у традиційних навчальних закладах, так і в закладах нового типу. У 90-х роках спостерігалось скорочення кількості державних спеціальних закладів та виникнення недержавних. На сьогодні відбувається оновлення змісту навчання в спеціальних шкільних та дошкільних установах, науково-методичного забезпечення навчального процесу. Актуальною є тенденція щодо створення інноваційних, найбільш адекватних соціальному замовленню та сучасним умовам форм надання спеціалізованої допомоги цій категорії населення [7, с. 403-404].

У Польщі діти з глибокими порушеннями зору тривалий час також не мали можливості здобувати освіту і тим самим були позбавлені права на покращення свого життя та соціалізацію [13, с. 42].

Перші форми освіти для незрячих почали розвиватися у XIX столітті. З 1821 року такі діти починають навчатись в Інституті для глухонімих та

сліпих у Варшаві. Вони навчалися читати й писати, а також вивчали музику та ремесла.

Другий заклад для польських сліпих дітей був відкритий у Львові (1851). Навчання тривало 6 років. Викладали читання та письмо, арифметику, історію Польщі та Австрії, ботаніку, зоологію, музичні заняття. Також дівчат навчали плетенню, в'язання гачком, а хлопчиків – тканню килимків та плетенню кошиків.

У Пруському Волштині (Wolsztynie) в 1853 р. було створено школу для сліпих, пізніше її перевели до Бидгоща. Музично обдарованих учнів готували до професії органіста та налаштувальника фортепіано. Інших навчали плетенню, масажу тощо.

На зламі XIX-XX ст. у Польщі із близько сімнадцяти тисяч дітей із порушеннями зору навчалися лише 200. Ця ситуація склалася ще й тому, що не лише в Польщі, але і у світі не було загальної концепції навчання цієї категорії дітей.

Концепція навчання осіб з глибокими порушеннями зору побачила світ на початку XX ст. завдяки Ельжбеті Розі Чацькій (Elżbieta Róża Czacka) (1876-1961). Вона народилася в Україні у польській поміщицькій родині та втратила зір у 21 рік. Роза Чацька розробила та запровадила цілісну концепцію освіти використовуючи досягнення більш розвинених країн. Під час перебування у Франції вона ознайомила із системою Брайля та запроваджувала її в Польщі.

Після того, як Польща відновила свою незалежність, розпочався період розвитку закладів для сліпих. Існуючі заклади поступово відновили свою роботу, а на рубежі 30-х років були створені ще два. У 1922 році Роза Чацька буда ініціатором будівництва закладу для сліпих в Ласках (Laskach) біля Варшави. Загалом, вона ініціювала розвиток тифлопедагогіки в Польщі як наукового знання про сліпих та їх реабілітацію.

Спочатку в усіх закладах для навчання читання та письма використовувалось лінійне написання, пізніше був введений точковий алфавіт, а суцільні лінії були замінені точками Брайля, не відмовляючись від звичайної форми літер. 1925 року у Варшаві, на 1-му з'їзді викладачів спеціальних шкіл, було вирішено визнати цю систему для навчання сліпих. 1934 року вона була схвалена на рівні країни [11, с. 107-109].

Після Другої світової війни, у 1945-1948 роках, відновили свою діяльність школи для сліпих у Варшаві, Лодзі та Бидгощі. Заклад в Ласках під час війни не припиняв своєї діяльності. Нові філії були створені в Овінських (Owińskich), у Вроцлаві та Кракові. Зазначені школи тісно співпрацювали з Академією спеціальної педагогіки у Варшаві. Найвідоміший фахівець у галузі спеціальної педагогіки Польщі Марія Гжегожевська також була причетна до осіб з порушеннями зору. Вона співпрацювала із закладом в

Ласках, розробляла методи відновлення психічно хворих і сліпих, а також сліпоглухих [11, с. 111].

На сьогодні польська тифлопедагогіка займається такими важливими питаннями: реабілітація зору, реабілітація сліпих та людей з порушеннями зору які мають додаткові порушення; просторова орієнтація та рух. З цієї причини існує величезний попит на розробки реабілітаційних програм, адже найважливіше завдання для вчителів та батьків сліпих дітей – навчати їх використовувати свої здібності настільки, наскільки це можливо, щоб пізнати навколишній світ [11, с. 116].

Висновки. Таким чином можемо констатувати, що розвиток української та польської сурдопедагогіки триває понад 200, а тифлопедагогіки – понад 160 років. За цей період був пройдений шлях від дискримінації, через ізоляцію та сегрегацію, до інтеграції та інклюзії. Були створені спеціальні навчальні заклади, розроблені методики навчання.

Модернізація освіти у кінці ХХ – на початку ХХІ ст. спрямована на демократизацію та підвищення її якості, а це, відповідно, обумовлює необхідність інноваційного розвитку всіх її ланок. На сучасному етапі відбувається процес інтеграції / інклюзії осіб з порушеннями слуху та зору до загальноосвітнього простору з метою забезпечення розвитку та соціалізації.

Перспективами подальшого розгортання дослідження у представленому напрямку є поглиблений історико-педагогічний аналіз кожної із систем освіти.

Бібліографія

1. Клевака Л.П. Історичні аспекти здійснення освіти дітей з особливими потребами в Україні / Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі у світлі реалізації Конвенції ООН про права інвалідів: тези доповідей XV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ – 18-19 листопада 2015 р.). – К.: Університет «Україна», 2015. – С. 347. **2. Кравченко І.В.** Історико-педагогічні аспекти розвитку спеціальної освіти в Україні / Кравченко І.В. // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – Київ, 2016. – № 1 (55). – С. 364. **3. Таранченко О.М.** Освіта осіб з порушеннями слуху: розгортання та диференціювання системи / Таранченко О.М. // Дитина із сенсорними порушеннями: розвиток, навчання, виховання: зб. наук. праць. – Київ, 2011. – Вип. 2. – С. 236. **4. Таранченко О.М.** Спеціальна освіта осіб з порушеннями слуху: періоди розбудови / Таранченко О.М. // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – Київ, 2012. – № 1. – С. 2-4. **5. Сербалюк Ю.В.** Організація освіти сліпих дітей у ХІХ ст. / Актуальні проблеми сучасних історико-педагогічних досліджень шкільної освіти: Зб. тез і анотованих матеріалів ХІV Всеукраїнської історико-педагогічної науково-практичної конференції (м. Київ – 14 листопада 2014 р.). – Київ, 2014. – С. 39-40.

6. Сербалюк Ю.В. Становлення спеціальної освіти для сліпих дітей в Україні в кінці XIX – на початку XX ст. / Сербалюк Ю.В. // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський, Медобори-2006. – 2015. – Вип. 5. – Т. 2. – С. 274, 279. **7. Федоренко С.В.** Становлення та розвиток вітчизняної тифлопедагогіки: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук: 13.00.03 / Федоренко Світлана Володимирівна. – Київ, 2012. – С. 401-408. **8. Ярмаченко М.Д.** Виховання і навчання глухих дітей в УРСР / Ярмаченко М.Д. // К.: Рад. школа, 1968. – С. 12-14. **9. Eckert U.** Poczatki ksztalcenia osob slaboslyszacych w Polsce / Eckert U. // Czlowiek – Niepelnosprawnosć – Spoleczenstwo. – Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej. – 2010. - Nr 1 (11). – S. 39-40, 42-43. **10. Kolodziejska A.** Surdopedagogika polska – oblicza przemian / Kolodziejska A. // Niepelnosprawnosć dyskursy pedagogiki specjalnej. – Gdansk, 2015. – № 17. – S. 11-13. **11. Kuczyńska-Kwapisz J.** Rozwoj tyflopedagogiki / Kuczyńska-Kwapisz J. // Historyczne dyskursy nad pedagogiką specjalną – w ujęciu pedagogicznym. – Łódź: Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Edukacji Zdrowotnej. – 2008. – S. 107-109, 111, 116. **12. Szczepankowski B. Z.** historii polskiej surdopedagogiki – trudne początki / Szczepankowski B. // Zarys historii stowarzyszeń głuchoniemych 1876-1946. – Warszawa: Polski Związek Głuchych, 1996. – S. 10. **13. Zawadzka P.** Realizacja obowiązku szkolnego przez dzieci niewidome i słabowidzące ze sprzężoną niepełnosprawnością / Zawadzka P. // Szkoła specjalna. – Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej. – 2011. - Nr 1 (257). – S. 42.

References

1. Klevaka L.P. Istorychni aspekty zdiisnennia osvity ditei z osoblyvymy potrebamy v Ukraini / Aktualni problemy navchannia ta vykhovannia liudei v intehrovanomu osvitnomu seredovyshchi u svitli realizatsii Konventsii OON pro prava invalidiv: tezy dopovidei KhV Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii (m. Kyiv – 18-19 lystopada 2015 r.). – K.: Universytet «Ukraina», 2015. – S. 347. **2. Kravchenko I.V.** Istoryko-pedahohichni aspekty rozvytku spetsialnoi osvity v Ukraini / Kravchenko I.V. // Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii. – Kyiv, 2016. – № 1 (55). – S. 364. **3. Taranchenko O.M.** Osvita osib z porushenniamy slukhu: rozghortannia ta dyferentsiiuvannia systemy / Taranchenko O.M. // Dytyna iz sensornymy porushenniamy: rozvytok, navchannia, vykhovannia: zb. nauk. prats. – Kyiv, 2011. – Vyp. 2. – S. **4. Taranchenko O.M.** Spetsialna osvita osib z porushenniamy slukhu: periody rozbudovy / Taranchenko O.M. // Defektolohiia. Osoblyva dytyna: navchannia ta vykhovannia. – Kyiv, 2012. – № 1. – S. 2-4. **5. Serbaliuk Yu.V.** Orhanizatsiia osvity slipykh ditei u XIX st. / Aktualni problemy suchasnykh istoryko-pedahohichnykh doslidzhen shkilnoi osvity: Zb. tez i anotovanykh materialiv XIV Vseukrainskoi istoryko-pedahohichnoi naukovopraktychnoi

konferentsii (m. Kyiv – 14 lystopada 2014 r.). – Kyiv, 2014. – S. 39-40.

6. Serbaliuk Yu.V. Stanovlennia spetsialnoi osvity dlia slipykh ditei v Ukraini v kintsi XIX – na pochatku XX st. / Serbaliuk Yu.V. // Aktualni pytannia korektsiinoi osvity (pedahohichni nauky): zb. nauk. prats. – Kamianets-Podilskyi, Medobory-2006. – 2015. – Vyp. 5. – T. 2. – S. 274, 279.

7. Fedorenko S.V. Stanovlennia ta rozvytok vitchyznianoj tyflopedahohiky: dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia doktora pedahohichnykh nauk: 13.00.03 / Fedorenko Svitlana Volodymyrivna. – Kyiv, 2012. – S. 401-408.

8. Iarmachenko M.D. Vykhovannia i navchannia hlukhykh ditei v URSR / Yarmachenko M.D. // K.: Rad. shkola, 1968. – S. 12-14.

9. Eckert U. Poczatki ksztalcenia osob slaboslyszacych w Polsce / Eckert U. // Czlowiek – Niepelnosprawnosć – Spoleczenstwo. – Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej. – 2010. - Nr 1 (11). – S. 39-40, 42-43.

10. Kolodziejska A. Surdopedagogika polska – oblicza przemian / Kolodziejska A. // Niepelnosprawnosć dyskursy pedagogiki specjalnej. – Gdansk, 2015. – № 17. – S. 11-13.

11. Kuczyńska-Kwapisz J. Rozwoj tyflopedahohiky / Kuczyńska-Kwapisz J. // Historyczne dyskursy nad pedagogiką specjalną – w ujęciu pedagogicznym. – Łodz: Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Edukacji Zdrowotnej. – 2008. – S. 107-109, 111, 116.

12. Szczepankowski B. Z. historii polskiej surdopedagogiki – trudne początki / Szczepankowski B. // Zarys historii stowarzyszeń głuchoniemych 1876-1946. – Warszawa: Polski Związek Głuchych, 1996. – S. 10.

13. Zawadzka P. Realizacja obowiązku szkolnego przez dzieci niewidome i słabowidzące ze sprzężoną niepełnosprawnością / Zawadzka P. // Szkoła specjalna. – Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej. – 2011. - Nr 1 (257). – S. 42.

Дата відправлення 10.04.2018 р.